

**ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ:
ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ, ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ,
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.**

Γιώργος Ανδρουλάκης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αθλητική ορολογία της ελληνικής γλώσσας χρησιμοποιεί πολύ μεγάλο ποσοστό δάνειων λέξεων, με προέλευση κυρίως αγγλική και γαλλική. Η εισαγωγή τους, αλλά και η καθιέρωση αντίστοιχων ελληνικών λέξεων έγινε κατά τρόπο ασυντόνιστο και απρογραμμάτιστο, με αποτέλεσμα η ειδική αυτή γλώσσα να παρουσιάζει λειτουργικά και γλωσσολογικά προβλήματα, που καθιστούν δυσχερή για τον ομιλητή την κατανόηση και εκμάθησή της. Η αμφισημία, η αοριστία, η σύγχυση, ο τρόπος μεταγραφής στα ελληνικά είναι ορισμένα από τα προβλήματα που τίθενται και που πρέπει να αντιμετωπιστούν συστηματικά και σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες.

**TERMINOLOGIE DES SPORTS ET LANGUE GRECQUE:
EMPRUNTS, COMPARAISONS AVEC D'AUTRES LANGUES EUROPEENNES,
PROBLEMES, PROPOSITIONS.**

Georges Androulakis

RESUME

La terminologie des sports dans la langue grecque comprend un pourcentage surdimensionné d'emprunts, notamment d'origine anglaise et française. Leur importation, tout comme la création de mots grecs correspondants, s'est passée sans coordination ni programme. Ainsi, ce jargon présente des problèmes fonctionnels et linguistiques qui rendent difficiles la compréhension et l'acquisition de la part des locuteurs. L'ambiguïté, l'indétermination, la confusion ou la transcription en grec sont certains de ces problèmes que nous posons ici et qui méritent d'être envisagés de façon systématique et en corrélation avec les autres langues européennes.

Ο ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η προσέγγιση και ενασχόληση με τον αθλητισμό προϋποθέτει τη γνώση και εξοικείωση του φυσικού ομιλητή με την ειδική του γλώσσα και ορολογία. Μια ειδική διάλεκτο ουσιαστικά, που φαντάζει μυστηριώδης και δυσπρόσιτη για τον αδαή, απλή και ευνόητη ίσως για το γνώστη, απαιτητική και ενδιαφέρουσα, πάντως, για τον εξωτερικό παρατηρητή και μελετητή.

Εύκολα εντοπίζονται φαινόμενα όπως:

η σύγχυση στον προφορικό λόγο των ομιλητών

(π.χ. 'παράταση' και 'παράτα', 'οφσάιντ' και 'οφσάιτ'),

η ποικιλία στο γραπτό λόγο

(π.χ. 'γκολ' και 'τέρμα', 'τερματοφύλακας' και 'γκολκίπερ' και 'πορτιέρο'),

αλλά και η ύπαρξη γραφικών παραλλαγών

(π.χ. 'πλέι μείκερ', 'πλέυ μαίηκερ' κ.λπ, πβ. § 4.5).

Στόχοι μας εδώ θα είναι εδώ να παρουσιάσουμε τις γλωσσολογικές πτυχές της αθλητικής ορολογίας που χρησιμοποιείται στην Ελλάδα (και που σε μεγάλο βαθμό δεν είναι «ελληνική»), βλέποντας παράλληλα, με τη βοήθεια παραδειγμάτων, τι συμβαίνει σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (κυρίως αγγλική, γαλλική, ιταλική, αλλά και ισπανική, γερμανική), ενώ θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε τα καθαρώς γλωσσικά προβλήματα που ανακύπτουν σ' αυτό το ειδικό λεξιλογικό πεδίο και να εξετάσουμε και τις προοπτικές ομοιογενοποίησης της αθλητικής ορολογίας, προτείνοντας, σε κάποιο βαθμό, λύσεις.

1 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ

Το πρώτο, ίσως, συμπέρασμα που μπορεί να βγάλει όποιος μελετήσει την αθλητική ορολογία που χρησιμοποιείται στη χώρα μας, είναι ο πολύ εκτεταμένος δανεισμός από άλλες γλώσσες.

Δεν είναι ένα φαινόμενο ελληνικό. Πολλά δάνεια ανταλλάσσουν και οι κυρίαρχες, οι μεγαλύτερες ευρωπαϊκές γλώσσες. Γλώσσες-πηγή δανείων είναι κυρίως, όπως και σε πολλά άλλα πεδία του λεξιλογίου, η αγγλική και η γαλλική. Και ανάμεσα στις δύο αυτές γλώσσες ο δανεισμός έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις, πβ.: 'basket' (μπ), 'corner' (π), 'set' (β - τ), 'skeeet' (σκ) κλπ., από τα αγγλικά προς τα γαλλικά, και: 'amateur' (γεν), 'erée' / 'sabre' (ξ), 'dressage' (ιπ) κλπ., από τα γαλλικά προς τα αγγλικά.

Στην ελληνική ορολογία, τώρα, τα δάνεια προέρχονται από την αγγλική και τη γαλλική, υπάρχουν ελάχιστα από την ιταλική και την ισπανική που μάλιστα εξυπηρετούν συγκεκριμένους υφολογικούς σκοπούς, όπως θα δούμε παρακάτω (§ 1.3), ενώ δεν υπάρχουν καθόλου από τη γερμανική ή άλλες (πλην της αγγλικής) βορειοευρωπαϊκές γλώσσες. Βρίσκουμε, τέλος, ειδικά ανά άθλημα δάνεια, από ασιατικές γλώσσες, για την ορολογία πολεμικών αθλημάτων, πβ.: ιαπωνικά στο τζούντο ('waza arí', 'fusen-gachi', 'hiki-wake' κλπ.), κορεατικά στο ταεκβοντό ('ap-', 'yop-chakí' κλπ.).

Η αντίστροφη πορεία δανεισμού, από την ελληνική προς τις άλλες γλώσσες, είναι σχετικά σπάνια, και ουσιαστικά μόνο για όρους του στίβου ή «κλασικού αθλητισμού» (όπως

καταχρηστικά μάλλον επωνομάζεται, αλλά απ'όπου προέρχεται και η ονομασία στις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες: αγγλ. 'athletics', γαλλ. 'athlétisme', ιταλ. 'atletica', ισπ. 'atletismo', γερμ. 'Leichtathletik'. Να σημειωθεί ότι ελληνικό είναι το όνομα και ενός άλλου κλασικού, ατομικού αθλήματος, της γυμναστικής: αγγλ. 'gymnastics', γαλλ. 'gymnastique', ιταλ. 'ginnastica' κλπ. Έχουμε λοιπόν, στο στίβο, από ελλ. 'δίσκος': αγγλ. 'discus', γαλλ. 'disque', ιταλ. - ισπ. 'disco', γερμ. 'Diskus', ή από ελλ. 'μαραθώνιος': αγγλ. - γαλλ. - γερμ. 'marathon', ιταλ. - ισπ. 'maratona'. Για εξίσου προφανείς, ιστορικούς λόγους, η ελληνική δάνεισε τη λέξη για την κορυφαία αθλητική εκδήλωση του κόσμου: αγγλ. 'Olympic Games', γαλλ. 'Jeux Olympiques', ιταλ. 'Giochi Olimpici' κλπ.

Τα δάνεια για αθλητικούς όρους στην ελληνική μπορούμε να τα διακρίνουμε σε καθιερωμένα (ή δόκιμα) και υπό δοκιμή, και σε προσαρμοσμένα ή όχι στη μορφολογία (και τη φωνολογία) της ελληνικής.

1.1 ΔΟΚΙΜΑ ΔΑΝΕΙΑ

Δόκιμα δάνεια είναι αυτά που έχουν καθιερωθεί στην ειδική αθλητική διάλεκτο της ελληνικής. Χαρακτηριστικά τους είναι, γενικά, η παλαιότητα, η μεγάλη (για λόγους αθλητικούς) συχνότητά τους, καθώς και η δυσκολία να βρεθεί αντίστοιχος όρος στην ελληνική ή, ακόμη, η ανυπαρξία τέτοιου όρου, τουλάχιστον στη γλώσσα των Μ.Μ.Ε. Μπορούμε περαιτέρω να διακρίνουμε σε προσαρμοσμένα και μη προσαρμοσμένα δόκιμα δάνεια.

1.1.1 ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΑ ΔΟΚΙΜΑ ΔΑΝΕΙΑ

Τα προσαρμοσμένα δόκιμα δάνεια είτε προέρχονται από τα γαλλικά (η ένταξή τους στο μορφολογικό - κλιτικό σύστημα της ελληνικής είναι εύκολη και συνήθης και σε άλλα πεδία), πβ.: 'μανσέτα' (β) (γαλλ. 'manchette', ενώ: αγγλ. 'cuff') είτε είναι, θα λέγαμε, διεθνείς όροι, πβ.: 'μπάλα' (γεν) (αγγλ.-γερμ. 'ball', γαλλ. 'balle', ιταλ. 'palla', ισπ. 'ballo'), 'πάσα' (γεν) (αγγλ. 'pass', γαλλ. 'passe', ιταλ. 'passaggio'), 'τρίπλα' (γεν), με αηχοποίηση από: αγγλ.-γαλλ. 'dribble', ιταλ. 'dribbia', κλπ. Όλα τα παραπάνω σχηματίζονται με την προσθήκη της κατάληξης -α και κλίνονται ακριβώς όπως τα αντίστοιχα θηλυκά ονόματα των ελληνικών.

1.1.2 ΜΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΑ ΔΟΚΙΜΑ ΔΑΝΕΙΑ

Για τα δάνεια αυτά, προερχόμενα κυρίως από αγγλικές λέξεις, όπως 'σουτ' (γεν) ('shot'), 'οφσάιντ' ('off-side'), 'πέναλτι' ('penalty'), 'κόρνερ' ('corner'), δεν υπάρχουν αυτή τη στιγμή

εναλλακτικές προτάσεις απόδοσης στην ελληνική. Τα 'λάκτισμα', 'εκτός ζώνης', 'ποινή', 'γωνία', που είχαν αντίστοιχα προταθεί παλιότερα δε χρησιμοποιήθηκαν ουσιαστικά ποτέ. Δε συνέβη το ίδιο σε άλλες γλώσσες. Έτσι έχουμε: γαλλ. 'tir', ιταλ. 'tiro' - γαλλ. 'hors-jeu' - ιταλ. 'rigore' - ιταλ. 'angolo', γαλλ. Βελγίου - Ελβετίας 'coip', αντίστοιχα.

1.2 ΔΑΝΕΙΑ ΥΠΟ ΔΟΚΙΜΗ

Με τον όρο αυτό εννοούμε δάνεια του αθλητικού λεξιλογίου με αυξημένη συχνότητα και χρήση, με τα οποία όμως συνυπάρχουν και συναγωνίζονται ελληνικοί όροι. Διαφαίνεται, πάντως, μια τάση για επικράτηση των ξένων λέξεων, αν και σε πολλές περιπτώσεις αυτή δε δικαιολογείται, αφού δεν υπάρχει έλλειμμα, σημασιολογικό ή άλλο, στον ελληνικό όρο. Μερικά παραδείγματα: 'κόουτς' (γεν) για τον 'προπονητή', 'τάιμ άουτ' (γεν) για το 'νεκρό χρόνο'. Είναι αλήθεια ότι άλλα δάνεια αυτής της κατηγορίας έχουν προβλήματα ως προς την ελληνική απόδοσή τους. Το 'σκόρερ', για «τον παίκτη που πετυχαίνει τέρμα», δεν αντικαθίσταται επαρκώς από το 'γκολτζής', που, πέραν του ότι είναι μια υβριδική μορφή, σημαίνει ήδη άλλο πράγμα στην ειδική αθλητική γλώσσα, αυτόν που «είναι ικανός στο να πετυχαίνει τέρματα». Το 'κοντρόλ' έχει αποδοθεί είτε με το 'σταμάτημα' είτε με το 'έλεγχος', και πάντως όχι με κάτι αντίστοιχο του γαλλικού ποδοσφαιρικού 'apopti', που ωστόσο μας φαίνεται ότι αποδίδει ευστοχότερα τη συγκεκριμένη ενέργεια του ποδοσφαιριστή, ενώ μάλλον το 'έλεγχος' αποδίδει σωστότερα την πράξη αυτή στο μπάσκετ. Από την άλλη, η 'τελική πάσα' (και εφόσον επίσης δεχτούμε ότι το 'πάσα' έχει αμετάκλητα επικρατήσει) δεν υστερεί σε τίποτα από το 'ασίστ' ή 'ασίστ πάσα' που εμφανίζεται σαφώς συχνότερα στον αθλητικό γραπτό τύπο που μελετήσαμε, αλλά και στις τηλεοπτικές μεταδόσεις.

1.3 ΥΦΟΛΟΓΙΚΑ ΔΑΝΕΙΑ

Η παρουσία ξένων όρων σε συνύπαρξη, αλλά σε μικρότερη συχνότητα, με έναν αντίστοιχο ελληνικό, δεν μπορεί παρά να εξηγηθεί ως υφολογικό δάνειο, το οποίο προσδίδει ποικιλία ή συνδέεται με την ιδιόλεκτο ενός συγκεκριμένου επωνύμου του αθλητικού χώρου. Έτσι, το 'τερματοφύλακας' συνυπάρχει όχι μόνο με το αγγλικής προέλευσης 'γκολκίπερ', αλλά και με το ιταλικό 'πορτιέρο', αλλά και το 'γκολτζής' που προαναφέραμε, με το ισπανικό 'γκολεαδόρ' και με το, αλλαγμένο ελαφρά σε νόημα, 'στράικερ', που δε σημαίνει γενικά στα ελληνικά τη θέση του ποδοσφαιριστή, όπως στα αγγλικά. Κατ' ανάλογο τρόπο, τα 'βιράζ' και 'ντεμαράζ', που καθιερώθηκαν από τις τηλεοπτικές μεταδόσεις στίβου του τηλεσπορτίστη Γ. Διακογιάννη, επενδύθηκαν με μια ιδιαίτερη απόχρωση, χωρίς ωστόσο να αντικαταστήσουν τα 'στροφή' και 'επιτάχυνση'.

2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΟΡΩΝ

Με όσα αναφέραμε ως εδώ για το δανεισμό στην ελληνική από άλλες γλώσσες, θέμα στο οποίο θα επανέλθουμε πιο κάτω, δεν πρέπει να νομιστεί ότι η ελληνική ειδική γλώσσα για τον αθλητισμό στηρίζεται αποκλειστικά σε ξένα δεκανίκια. Η δημιουργία νέων ελληνικών όρων ή η απόδοση στα ελληνικά με βάση ξένων όρων καλύπτουν ένα μεγάλο μέρος του σημασιολογικού πεδίου που μας απασχολεί εδώ.

2.1 Πολλοί αθλητικοί όροι της ελληνικής είναι, θα έλεγε κανείς, οι αντίστοιχες, αναμενόμενες και φυσιολογικές λέξεις που αποδίδουν με ακρίβεια και επάρκεια, τόσο το επιθυμητό περιεχόμενο των όρων, όσο και τους ισοδύναμους όρους των άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών. Πβ.: 'ισοπαλία' (γεν) (αγγλ. 'tie', γαλλ. 'match nul / égalité', ιταλ. 'pareggio'), 'ελεύθερη βολή' (μπ) (αγγλ. 'free throw', γαλλ. 'lancer franc', ιταλ. 'tiro libero'), 'κάρφωμα' (μπ) (αγγλ. 'dunk', γαλλ. 'smash', ιταλ. 'scaccio').

2.2 Μια άλλη κατηγορία ελληνικών όρων περιλαμβάνει αυτούς που απομακρύνονται σημαντικά από τους αντίστοιχους ξένους όρους, αποδεικνύοντας, αν μη τι άλλο, μια δημιουργικότητα και εφευρετικότητα όσων εισήγαγαν αρχικά τους όρους αυτούς, αλλά και την καταλληλότητα της ελληνικής γλώσσας για μια τέτοια διαδικασία. Πβ.: 'αιφνιδισμός' (γεν) (αγγλ. 'counterattack', γαλλ. 'contre-attaque'), 'μπρος-πίσω' (μπ) (αγγλ. 'backcourt violation', γαλλ. 'retour en zone', '(μπάλα) στην κάθοδο' (μπ) (αγγλ. 'downward flight', γαλλ. 'phase descendante'), 'μικρή / μεγάλη περιοχή' (π) (αγγλ. 'goal / penalty area', γαλλ. 'surface de but / de réparation').

2.3 Όπως ήδη μπορεί να διαπιστώσει κανείς από τους ελληνικούς όρους που παρατέθηκαν, ως προς τη γλωσσική πραγμάτωση των λέξεων, χρησιμοποιούνται τύποι από διάφορες περιόδους και από διάφορα κοινωνιογλωσσικά επίπεδα της ελληνικής. Έτσι, για να δώσουμε ένα μόνο παράδειγμα, συναντάμε τη μορφή της καθαρεύουσας 'παιδιά' (η) στην έκφραση 'εντός παιδιάς', αλλά και την (προφορική καταρχήν) μορφή 'τάπα' (η) στην ειδική διάλεκτο για το μπάσκετ ή το ποδόσφαιρο (πβ. 4.1).

2.4 Η έντονη παρουσία δανείων στην ελληνική αθλητική ορολογία έχει δημιουργήσει, όπως θα ήταν αναμενόμενο, αρκετές υβριδικές μορφές, συνδυασμούς δηλαδή ξένων λεξικών στοιχείων με ελληνικά. Έτσι, έχουμε λ.χ. τα 'έμμεσο φάουλ' (π), 'επιθετικό

ριμπάουντ' (μπ), πλάγιον άουτ' (π) (με ένα ενδιαφέρον {ν} στο 'πλάγιον', που εξυπηρετεί μάλλον την ευφωνία). Από ξένους όρους έχουν επίσης αναπτυχθεί μορφολογικές παραλλαγές, με προσθήκη ελληνικών καταλήξεων: από το 'πέναλτι' (π) π.χ. έχουμε 'πενάλτάρα' (για «μια αδιαμφισβήτητη παράβαση») και 'πενάλτάκιας' (για «το διαιτητή που συνηθίζει να καταλογίζει πέναλτι»).

3 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ ΑΝΑ ΑΘΛΗΜΑ

Η δημιουργία ελληνικής ορολογίας ή και η απλή εισαγωγή ξένων όρων καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό και από καθαρώς αθλητικούς - ιστορικούς λόγους, πέρα, δηλαδή, και ανεξάρτητα από γλωσσικές παραμέτρους και ιδιαιτερότητες. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η χρήση του ιταλικής προέλευσης όρου 'λίμπερο' (π): αναφέρεται σε μία θέση αμυντικού ποδοσφαιριστή, η οποία αποτέλεσε πρωτοποριακή τακτική επινόηση του H. Herrera και εφαρμόστηκε αρχικά στην Ίντερ του Μιλάνου και σε άλλες ιταλικές ομάδες.

3.1 Υπάρχουν αθλήματα, όπου υπάρχει μία πλήρης, επαρκής και απόλυτα σχεδόν αποδοσμένη στην ελληνική ορολογία. Τέτοια είναι ο στίβος, η γυμναστική και η κολύμβηση. Πρόκειται για ιστορικά αθλήματα, με παράδοση στην Ελλάδα. Παρατηρούμε ότι, και στα τρία, οι ελληνικοί όροι είναι γενικά όροι της καθαρεύουσας, αφού καθιερώνονται επίσημα με την πρώτη Ολυμπιάδα της σύγχρονης εποχής, στην Αθήνα το 1896.

3.1.1 Στο στίβο, ο μόνος ίσως ξένος όρος που τείνει να επικρατήσει είναι το 'στιπλ' (αγγλ. 'steeple'), αντικαθιστώντας το παλιότερο 'φυσικά εμπόδια' που άλλωστε εμφανίζει και σημασιολογικό έλλειμμα. Είναι μια πολύ μικρή μεταβολή, αν σκεφτούμε ότι οι υπόλοιποι όροι δεν έχουν αλλάξει εδώ και έναν αιώνα (πβ. 'ρίψη', 'τριπλούν', 'άλμα εις ύψος' κλπ.)

3.1.2 Το ίδιο σημαντική είναι η διατήρηση παλαιότερων ελληνικών όρων και στη γυμναστική, τη λεγόμενη σήμερα ενόργανη, πβ. 'ίππος' - και ποτέ 'άλογο' - (για αγγλ. 'horse', γαλλ. 'cheval'), 'δοκός' (αγγλ. 'beam', γαλλ. 'routre'). Αξίζει να σημειωθεί ότι για το έτερο σκέλος της αγωνιστικής-ολυμπιακής γυμναστικής, τη ρυθμική, που είναι πολύ πιο πρόσφατη, οι ελληνικοί όροι είναι της δημοτικής, πβ.: 'σχοινάκι', 'μπάλα' κ.ά. Ακόμη, για τεχνικούς όρους, οι χρήστες καταφεύγουν τελευταία στο δανεισμό, ο οποίος είναι χαρακτηριστικά πολύγλωσσος: από ιταλ.: 'σάλτο', από γαλλ.: 'φουετέ', από αγγλ.: 'σπλιτ'.

3.1.3 Επιβίωση όρων της καθαρεύουσας βλέπουμε και στην κολύμβηση: 'πρόσθιο', 'ύπτιο' κ.ά.

3.2 Σε άλλα, ατομικά αθλήματα, παρατηρούμε έντονη παρουσία δανείων από τα γαλλικά. Αναφέρουμε την ιππασία ('ντρεσάζ', 'καντάνς'), την ξιφασκία ('επέ', 'φλερέ', 'αν γκαρντ', 'ρεμίζ', 'μπαραζ'), την άρση βαρών ('αρασέ', 'επολέ ζετέ').

3.3 Μια άλλη κατηγορία αθλημάτων περιλαμβάνει όσα έχουν ιδιαίτερα αναπτυχθεί στην Αμερική, όπου και διεξάγονται οι σημαντικότερες εκδηλώσεις τους. Τέτοιες είναι το NBA, το επαγγελματικό πρωτάθλημα μπάσκετ των ΗΠΑ ή τα παγκόσμια επαγγελματικά πρωταθλήματα πυγμαχίας (που τόσο συχνά ονομάζεται σήμερα 'μποξ'). Κατά συνέπεια, έχουμε εισβολή αγγλικών όρων. Στο μπάσκετ: 'γκολ-φάουλ', 'γκαρντ', 'σκριν' κλπ. Στην πυγμαχία: 'άπερκατ', 'νοκάουτ', 'μπρέικ' κλπ. Είναι χαρακτηριστικό ότι ορισμένοι γαλλικοί όροι, που χρησιμοποιούνταν μέχρι πρόσφατα στα ελληνικά, αντικαθίστανται σταδιακά από αγγλικούς, πβ.: το 'ελ' από το 'σολ φόργουορντ' στο μπάσκετ, το 'ντιρέκτ' από το 'στρέιτ' στην πυγμαχία. Την τάση να είναι αγγλικοί οι νεοεισερχόμενοι όροι, παρατηρούμε και στην ποδηλασία: 'μάουντεν μπάικ'. Όμως, από παλαιότερα: 'πουρσουίτ', 'ετάπ', για να μην πάμε στα προσαρμοσμένα 'πίστα', 'σέλα', 'κάσκα', που έχουν και πολύ ευρύτερη χρήση.

3.4 Εξάλλου, σε άλλα γνωστά αθλήματα, δεν είναι εύκολο να διακρίνουμε μία κυρίαρχη τάση, όπως για τα προαναφερθέντα. Στο δημοφιλέστερο απ'όλα, το ποδόσφαιρο, η κατάσταση θυμίζει ψηφιδωτό, ατάκτως όμως συντεθειμένο. Οι αγγλικοί όροι είναι πάρα πολλοί και εντοπίζονται σε παλαιότερες φάσεις και στρώματα, καθώς το άθλημα, στη μορφή που το ξέρουμε, προέρχεται από την Αγγλία. Ελληνικοί όροι έχουν παρεισφύσει σε μεγάλη έκταση και σε διάφορες περιόδους (πβ. 'εναρκτήριο λάκτισμα', 'οπισθοφύλακας', αλλά 'δοκάρι', 'σκούπα').

Στο τένις (όπως έχει επικρατήσει να λέγεται το άθλημα, αντί του ελληνοπρεπούς 'αντισφαίριση'), οι αγγλικοί όροι (πβ. 'σετ', 'τάι μπρέικ' κ.ά.) συνυπάρχουν με τους γαλλικούς (πβ. 'φιλέ', 'σερβίς' κ.ά.) και, ένδειξη ίσως της κοινωνικής ταυτότητας των παραδοσιακά ενασχολούμενων με το άθλημα στην Ελλάδα, δεν επιχειρήθηκε ποτέ να βρεθούν οι αντίστοιχοι ελληνικοί.

3.5 Τέλος, σε αθλήματα που εισάχθηκαν πρόσφατα στην Ελλάδα και δεν έχουν αποκτήσει πολυάριθμους φίλους, δε γίνεται και καμία προσπάθεια να επινοηθούν και να προταθούν ελληνικοί όροι για να αποδώσουν τους κανόνες, τα τεχνικά στοιχεία και τον εξοπλισμό τους. Αναφέραμε ήδη (§ 1) τα, μετεξελιγμένα από πολεμικές τέχνες, αθλήματα που διατηρούν όρους προερχόμενους από ασιατικές γλώσσες. Αγγλικής προέλευσης και κυρίαρχης

ορολογίας είναι, μεταξύ άλλων, το μπέιζμπολ ('πλέιμπολ', 'στράικ', 'φλάι', 'ταγκ') ή το ράγκμπι ('τατς ντάουν', 'άουτ'). Όσο για τα ίδια τα ονόματα νεοφερμένων αθλημάτων, τα δάνεια, διεθνώς και όχι μόνο στα ελληνικά, προέρχονται από γλώσσες όπως η γερμανική ('handball', επομένως ελλ. 'χαντμπάλ' αντί του αστήρικτου, επικρατήσαντος 'χάντμπολ'), αλλά και από αυτή των Εσκιμώων ('καγιάκ'), ή και από ονοματοποιία ('πιנגκ πονγκ').

4. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ

Αφού σκιαγραφήσαμε την κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα η ελληνική αθλητική ορολογία, με έντονο το φαινόμενο του δανεισμού, μπορούμε να παρουσιάσουμε συνοπτικά ορισμένα από τα κύρια λειτουργικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η ειδική αυτή ορολογία ως προς την κατάκτηση και την ομαλή χρήση της από τους ομιλητές της νέας ελληνικής.

4.1 ΑΜΦΙΣΗΜΙΑ

Γενικά η αμφισημία ενός όρου, η σήμανση δηλαδή δύο διαφορετικών νοημάτων από την ίδια λέξη, προκαλεί σύγχυση στον ομιλητή. Στην αθλητική ορολογία, παρατηρούμε παραδείγματα αμφισημίας στο πλαίσιο ενός και του ίδιου αθλήματος, και άλλα όπου μία λέξη παίρνει διαφορετικό νόημα σε δύο διαφορετικά αθλήματα. Στην πρώτη περίπτωση, έχουμε παραδείγματα όπως τα: 'ταμπλό' (μπ), που σημαίνει «το όργανο στο οποίο στηρίζεται το καλάθι» (αγγλ. 'backboard', γαλλ. 'planche') και τον «πίνακα όπου αναγράφεται το αποτέλεσμα της συνάντησης» (αγγλ. 'scoreboard', γαλλ. 'rapneau d'affichage'), 'σέντρα' (π): «εναρκτήριο λάκτισμα» (αγγλ. 'kick-off', γαλλ. 'coup d'envoi') και «πορεία της μπάλας προς το κέντρο» (αγγλ. 'cross', γαλλ. 'centre'), ή 'σπριντ' (σ): «επιτάχυνση στο τέλος ενός δρόμου» (αγγλ. 'dash', γαλλ. 'fin de course') και «δρόμος ταχύτητας» (αγγλ. - γαλλ. 'sprint'). Στη δεύτερη περίπτωση, έχουμε παραδείγματα όπως το 'τάπα': «εξάρτημα του παπουτσιού» στο ποδόσφαιρο, «κόψιμο του σουτ» στο μπάσκετ, ή το 'γύρος': «χρονική υποδιαίρεση ενός αγώνα» στην πυγμαχία, και «μία πλήρης περιστροφή της πίστας» στο στίβο (εδώ χρησιμοποιείται και το 'στροφή' που συγχέεται όμως με τη μία στροφή, αυτή που ακολουθείται από την ευθεία, συγχέεται δηλαδή με μέρος του, με το 1/4 του!).

4.2 ΑΥΘΑΙΡΕΤΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΟΡΩΝ

Η αθλητική κοινωνιολογία στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από τον ανοργάνωτο τρόπο υιοθέτησής των όρων της. Πολλές φορές αναρωτηθήκαμε ποιες παρεξηγήσεις μπορεί να απέδωσαν στα ελληνικά ορισμένους ξένους όρους. Πώς π.χ. το αγγλ. 'wall', γαλλ. 'mur'

έγινε 'τείχος' (πι) και όχι το αναμενόμενο 'τοίχος' ή πώς το 'ανέβασμα' (γαλλ. 'monter le ballon') ή το 'οδήγημα' (αγγλ. 'drive the ball') έγινε 'κατέβασμα της μπάλας' (μπ). Από την άλλη, φαίνεται πως οφείλεται σε διαφορετικές χρονικές στιγμές η απόδοση ως 'σημείο' (πυγ), αλλά και ως 'πόντος' (γεν) του ενιαίου διεθνούς όρου: αγγλ. - γαλλ. 'point', ιταλ. - ισπ. 'punto', γερμ. 'Punkt'.

4.3 ΞΕΝΑ ΑΠΟΛΙΘΩΜΑΤΑ

Η έλλειψη τυποποίησης καθρεφτίζεται και στη διατήρηση ξένων όρων που δε χρησιμοποιούνται πια στην ειδική ορολογία των γλωσσών προέλευσής τους. Έτσι, έχουμε π.χ. τα: 'ρα(ν)βερσέ' (μπ) (γαλλ. 'crochet'), 'εξιτρέμ' (πι) (γαλλ. 'ailier'), 'νιράιβ' (ι) (αγγλ. 'forehand').

4.4 'ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΜΕΝΑ' ΚΑΙ 'ΑΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΑ' (ΚΑΘΙΕΡΩΜΕΝΑ) ΔΑΝΕΙΑ ;

Μπορούμε να επιχειρηματολογήσουμε με βάση τη διάκριση του τίτλου 4.4; Μπορούμε να δεχτούμε ότι ορισμένα καθιερωμένα δάνεια είναι 'αδικαιολόγητα'; Φαίνεται πως υπάρχει υλικό που στηρίζει έναν τέτοιο ισχυρισμό. Στο μπάσκετ π.χ. αποδόθηκε ως 'σουτ εν στάσει' το αγγλ. 'set-shot', παρέμεινε όμως το 'τζαμπ σουτ'. Το 'one-on-one' πέρασε στην ειδική γλώσσα του μπάσκετ ως 'ένας εναντίον ενός', παραμένει ωστόσο αμετάφραστο το 'man-to-man'. Το ίδιο και το 'τζάμπολ' ('jump-ball'), που σε άλλες γλώσσες αποδόθηκε διαφορετικά: γαλλ. 'entre deux', ιταλ. 'palla a due'. Γιατί να κρατήσουμε, φερειπείν, το 'λέι απ' και να μην ακολουθήσουμε το γαλλικό ('tir déposé') ή το ιταλικό ('sotto mano') παράδειγμα; Ή, ακόμη, είναι πράγματι τόσο απαραίτητα τα 'λομπ πάσα', 'φόλοου', 'ριμπάουντ', που χρησιμοποιούνται αμετάφραστα, όπως και τα προηγούμενα, σε ποσοστό 100%;

4.5 ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΜΗ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ

Η μεταγραφή των ξένων όρων στην ελληνική σπάνια είναι ομοιογενής και ομόφωνη. Για μία μόνο λέξη, την αγγλική 'playmaker', μετρήσαμε πέντε διαφορετικές γραφές στην ελληνική: 'πλέι μέικερ' (74% των εμφανίσεων), 'πλέυ μέικερ', 'πλέυ μαιήκερ', 'πλείμέικερ', 'πλέιμέικερ', ενώ συναντήσαμε και τη λύση του Ποντίου Πιλάτου: 'playmaker' σε ελληνικό περιεχόμενο. Πνεται σαφές ότι έχουμε να κάνουμε με το γενικότερο πρόβλημα της μεταγραφής των ξένων φθόγγων, των φωνηέντων, αλλά και των συμφώνων, που δεν υπάρχουν στα ελληνικά, καθώς και μ'αυτό της διατήρησης ή όχι στα ελληνικά των δύο (ή ενίοτε και τριών) λέξεων του πρωτότυπου ξένου όρου.

Θα προτείνουμε, από τη στιγμή που όλοι σχεδόν οι ξένοι αθλητικοί όροι είναι πρόσφατοι στην ελληνική ορολογία και δεν έχουν γραπτή παράδοση, να ακολουθηθεί η λύση της απλοποίησης, ως εξής: στα φωνήεντα, χρήση μόνο των {α, ε, ι, ο}, στα σύμφωνα, απόδοση στα ελληνικά με δύο γράμματα των προβληματικών {b, d, g} και των παρεμφερών.

5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ακατάστατη και άστατη πορεία της δημιουργίας αθλητικής ορολογίας στην ελληνική έχει προκαλέσει μία σειρά από προβλήματα, σε ένα λεξιλογικό υλικό που σημαδεύεται από το υψηλό ποσοστό δανείων.

Όπως και σε άλλους τομείς ειδικού λεξιλογίου και ορολογίας, προβάλλει επιτακτική η ανάγκη οργάνωσης και τυποποίησης αυτού του υλικού. Οι αποφάσεις πρέπει να ληφθούν από κατάλληλες επιτροπές που θα εργαστούν συστηματικά σε δίκτυα και εργαστήρια. Μακριά από κάθε υπόνοια ελληνοκεντρικότητας και γλωσσαμυντορισμού, η ελληνική γλώσσα μπορεί να προσφέρει αποδόσεις για τους περισσότερους από τους ξένους όρους που, πολύ πρόσφατα άλλωστε, πέρασαν στη γλώσσα μας. Γιατί ίσως τελικά, και όπως έγραψε μια αθλητική εφημερίδα, ο Έλληνας 'προπονητής' δεν υστερεί από τον αγγλόφωνο 'κόουτς', ούτε και ο Έλληνας 'κεντρικός' κερδίζει λιγότερες διεκδικήσεις 'αναπηδήσεων' απ'όσα 'ριμπάουντ' 'μπλοκάρει' ο ξένος 'σέντερ'.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

(β)	βόλεϊ
(γεν)	γενικός όρος
(ι)	ιππασία
(μπ)	μπάσκετ
(ξ)	ξιφασκία
(π)	ποδόσφαιρο
(σκ)	σκοποβολή
(στ)	στίβος
(τ)	τένις

ΠΗΓΕΣ

Εφημερίδα 'Sportime', Αθήνα, 1-30 Νοεμβρίου 1996.

Εφημερίδα 'Το Φως των Σπορ', Αθήνα, 1-30 Νοεμβρίου 1996.

Εφημερίδα 'La Gazzetta dello Sport - LaGazzetta Sportiva', Μιλάνο, 1-30 Νοεμβρίου 1996.

Εφημερίδα 'L'Equipe', Παρίσι, 1-30 Νοεμβρίου 1996.

Εφημερίδα 'La Marca', Μαδρίτη, 1-30 Νοεμβρίου 1996.

Εφημερίδα 'Daily Mirror', Λονδίνο, 1-30 Νοεμβρίου 1996.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ:

Γιώργος Ανδρουλάκης

Διδάκτορας Γλωσσολογίας Πανεπιστημίου Paris VII

Κύπρου 37 - 39, ΤΚ 15235 - Βριλήσσια